Prof. UAM dr hab. Magdalena Musiał-Karg
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Pruskiej
pt. „*U.S. Swiss Relations in the context of Swiss Banking Secrecy from World War II until 2016*”, Kraków 2018, ss. 603,
napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Andrzeja Mani

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska dotyczy zagadnień istotnych, zarówno z punktu widzenia teorii, jak i praktyki politycznej związanej z funkcjonowaniem oraz relacjami dwu niezwykle interesujących państw związkowych Konfederacji Szwajcarskiej oraz Stanów Zjednoczonych w kontekście obowiązującej w tym pierwszym państwie tajemnicy bankowej.

Tajemnica bankowa kształtowała się wraz z rozwojem bankowości w Europie już od wczesnego średniowiecza, a obecnie obowiązuje praktycznie wszędzie, gdzie istnieją banki. Szwajcaria jest bodaj najbardziej popularnym państwem na świecie, w którym wspomniana tajemnica bankowa odgrywa istotną rolę, przenikając mocno relacje z innymi państwami. Potwierdza to bardzo bogata w tym zakresie literatura światowa na ten temat. Odnotować należy, iż także w Polsce widać coraz większe zainteresowanie zagadnieniami tajemnicy bankowej. Jednak brakuje prac, które dotyczyłyby jej wpływu na stosunki zagraniczne. W ten właśnie obszar badawczy wpisuje się rozprawa Pani mgr Anny Pruskiej, która łączy w swoich rozważaniach zarówno rozwój stosunków międzynarodowych na linii Szwajcaria-USA, a także aspekt wspomnianej powyżej tajemnicy bankowej, która – jak się okazuje – jest istotną determinantą relacji na płaszczyźnie międzynarodowej.

Przedmiotem przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jest więc problem kształtowania się stosunków między Stanami Zjednoczonymi a Szwajcarią w kontekście tajemnicy bankowej w okresie od II wojny światowej do końca roku 2016.

Warto w tym miejscu odnotować, iż oba państwa – jak słusznie zauważa Autorka – mają wiele cech wspólnych, co skłania do ich określania mianem „siostrzanych republik”. Prócz federalnej struktury państwa, zarówno Szwajcaria, jak i Stany Zjednoczone, składają hołd tym samym demokratycznym wartościom, a także mają podobne doświadczenia historyczne. Oprócz tego zauważyć należy, że oba państwa na przełomie lat przyjmowały bardzo podobne rozwiązania ustrojowe: w 1787 r. Stany Zjednoczone ustanowiono republiką federalną, a w 1848 r. w Szwajcarii uchwalono nową demokratyczną konstytucję (zatwierdzoną w referendum), która przekształcała Szwajcarię w państwo związkowe – od roku 1874 zwane republiką federacyjną z siedzibą rządu w Bernie. Mimo tych podobieństw w relacjach między

obu federacjami dochodziło do wielu napięć, których początek sięga okresu II wojny światowej, a które trwały praktycznie przez cały okres międzywojenny. Jak zauważa Pani Anna Pruska największe nieporozumienia pojawiające się w stosunkach Stanów Zjednoczonych i Szwajcarii dotyczyły konceptu szwajcarskiej tajemnicy bankowej, która uznawana jest za jedno z najbardziej rygorystycznych rozwiązań na tle podobnych instytucji, funkcjonujących w innych państwach świata.

Rozważając zagadnienia związane z podjętą w rozprawie tematyką należy zauważyć, iż przyjęte w wielu państwach rozwiązania ,dotyczące tajemnicy bankowej różnią się między sobą, przy czym odnotować warto, że zależą one przede wszystkim od społeczno-politycznych warunków ustrojowych w danym państwie. Można więc przyjąć, że szwajcarska tajemnica bankowa jest integralną częścią wykształconej tamże kultury prawnej, na którą oddziaływały także uwarunkowania o charakterze społeczno-politycznym. W Konfederacji Szwajcarskiej, gdzie sfera prywatności obywateli jest bardzo duża, dotrzymanie tajemnicy bankowej jest obowiązkiem banku i wynika z umów cywilnoprawnych między klientem i bankiem. W przypadku niezachowania tajemnicy bankowej bank musi wyrównać klientowi straty finansowe i moralne. Ważnym elementem krajobrazu szwajcarskiego jest fakt, iż przepisy prawne dotyczące tajemnicy bankowej mogą być odmienne w poszczególnych kantonach, co jest oczywiście wynikiem struktury administracyjno-terytorialnej w Szwajcarii.

W tym miejscu warto zauważyć, że kwestia szwajcarskiej tajemnicy bankowej (istniejącej już 300 lat**)** jako istotny i trudny problem podnoszona była podczas negocjacji w 2002 r. drugiego pakietu umów bilateralnych Unią Europejską. Szwajcarzy już w fazie poprzedzającej negocjacje postawili warunek uznania szczególnych interesów Szwajcarii jako międzynarodowego centrum finansowego, przede wszystkim związanych z tajemnicą bankową. Przypomnieć należy, że szwajcarskie rozwiązania uznano za jedne z najbardziej restrykcyjnych umocowań prawnych dotyczących tajemnicy bankowej na świecie, a w 1984 r. w referendum państwowym 73% uczestniczących w głosowaniu opowiedziało się za utrzymaniem tajemnicy bankowej.

Podjęta przez mgr Annę Pruską tematyka jest więc niezwykle interesująca i ważna – dotyka bowiem kwestii funkcjonowania bardzo ważnego rozwiązania – tajemnicy bankowej – w jednym z najbardziej fascynujących państw we współczesnej Europie.

Poruszona w niniejszej dysertacji problematyka wpisuje się w bardzo aktualny i ważny poznawczo nurt rozważań naukowych, łączących kwestie stosunków międzynarodowych, historii, jak i prawa bankowego. Połączenie kilku wątków badawczych w przedłożonej do recenzji rozprawie świadczy o przemyślanym wyborze przedmiotu badań przez Autorkę, co jest także dowodem jej dojrzałości naukowej. Relacje między Szwajcarią i Stanami Zjednoczonymi w kontekście problemu tajemnicy bankowej są w moim przekonaniu niezwykle ciekawym i wartościowym tematem dociekań akademickich. Niemalejące zainteresowanie obu państwami, a także szwajcarską tajemnicą bankową (szczególnie w dobie kryzysu finansowego w wielu państwach Europy) wydają się być jednymi z najważniejszych argumentów uzasadniających podjęcie przez Doktorantkę badań na tą problematyką.

Rozprawa doktorska Pani mgr Anny Pruskiej pt. „*U.S. Swiss Relations in the context of Swiss Banking Secrecy from World War II until 2016*" liczy 603 strony i w mojej opinii jest zbyt rozległym opracowaniem – jak na rozprawę doktorską. Biorąc jednak pod uwagę

rozległość i wieloaspektowość zamierzenia badawczego, a także wielość materiałów, które miała do dyspozycji Pani A. Pruska – zakładam, że Autorka zamierzała jak najbardziej szczegółowo przeanalizować relacje szwajcarsko-amerykańskie w zakresie właśnie sporów o funkcjonujące w państwie europejskim tajemnicę bankową.

Zaznaczyć należy, iż przedłożona do recenzji rozprawa doktorska tworzy logiczną i wewnętrznie spójną całość złożoną z pięciu rozdziałów: *Swiss Banking Secrecy: Its Origins, Foundations and Legal Implications* (rozdział 1); *Swiss Banking during World War II. The First Major Conflict with the United States* (rozdział 2); *Swiss Banking Secrecy and Fight against Financial Crimes and Money Laundering* (rozdział 3); *The COncflict over Holocaust-Related Claims in the 1990s* (rozdział 4), *The Swiss Tak Haven at the Source of the Conflict with the United States* (rozdział 5). Pracę zamyka *Zakończenie – Final Conlusions*, w którym Autorka w syntetyczny sposób ustosunkowuje się do problematyki badań, prezentując główne wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy oraz *Bibliografia.* Całość poprzedza *Wstęp (Introduction)*, w którym określono cel, przedmiot, metodologię dociekań naukowych.

Podjęty w dysertacji problem badawczy został dokładnie nakreślony w części wstępnej pracy. Autorka zaznaczyła, iż celem rozprawy jest analiza stosunków między Stanami Zjednoczonymi i Szwajcarią w kontekście tajemnicy bankowej w okresie od II wojny światowej końca roku 2016. Mgr Anna Pruska wskazuje także, że głównym zamierzeniem realizowanym w doktoracie jest zbadanie wpływu szwajcarskiej tajemnicy bankowej na relacje helwecko-amerykańskie.

We *Wstępie* (*Introduction)* do pracy Pani magister uzasadniła wybór podjętego w dysertacji tematu, a także wskazała cezurę czasową, której dotyczyły prowadzone w ramach pracy badania. W tej części rozprawy Autorka zarysowuje także kontekst badań zauważając, iż pierwsze „tarcia" na linii USA-Szwajcaria miały miejsce już podczas I wojny światowej, kiedy to w Stanach Zjednoczonych uchwalono ustawę o szpiegostwie, w celu ograniczenia eksportu do wszystkich państw neutralnych, prowadzących stosunki handlowe z wrogiem. Neutralna Szwajcaria w tamtym okresie przeciwstawiała się wszelkim próbom ekonomicznego blokowania Niemiec.

Pani Anna Pruska słusznie zauważa, że – mimo pewnych problemów podczas I wojny światowej – pierwszy poważny konflikt między USA i Szwajcarią wybuchł podczas II wojny światowej. Ówczesne działania Stanów Zjednoczonych podczas II wojny światowej były nastawione na wyeliminowanie wroga. Neutralność Szwajcarii w tym okresie (głownie ta ekonomiczna) nie budziła zrozumienia USA i ich sojuszników. Odnotować należy, że w tym okresie wybuchł pierwszy konflikt między oboma federacjami, w którym punktem spornym była właśnie szwajcarska tajemnica bankowa. W moim przekonaniu przyjęcie tego okresu jako początku analizy jest bardzo trafnym posunięciem. Zamknięcie analizy rokiem 2016 uważam także za słuszną decyzję, bowiem – jak sam zauważa A. Pruska – prezydentura B. Obamy wytyczyła w polityce amerykańskiej twardy kurs w odniesieniu do szwajcarskich banków i w tym okresie Stany Zjednoczone wywierały najbardziej odczuwalną presję na Helwetów właśnie w kontekście szwajcarskiej tajemnicy bankowej.

Autorka, dzieląc pracę na pięć rozdziałów, wybrała ujęcie chronologiczne. Rozważania w rozprawie są prowadzone w sposób logiczny i odpowiadający właśnie takiej strukturze pracy.

W związku z tak przyjętym podziałem dysertacji - Pani mgr A. Pruska – sformułowała główną hipotezę badawczą oraz pięć hipotez szczegółowych. Postawione przez Autorkę pytania badawcze służyły weryfikacji wymienionych hipotez, a tym samym realizacji zamierzonych w pracy doktorskiej celów. W dalszej części *Wstępu* Autorka doprecyzowuje zakres przedmiotowy swojej analizy, wskazując szczegółowo, czego będą dotyczyły kolejne rozdziały (a tym samym i kolejne zadania badawcze).

W pierwszym rozdziale wyjaśnione i scharakteryzowane zostało pojęcie szwajcarskiej tajemnicy bankowej zarówno z perspektywy historycznej, jak i z punktu widzenia szwajcarskiego sektora bankowego. W rozdziale drugim Autorka analizuje wydarzenia, które miały miejsce podczas II wojny światowej i tuż po niej, ze szczególnym uwzględnieniem w tamtym okresie roli szwajcarskiego systemu bankowego także w kontekście interesów II Rzeszy. Rozdział trzeci rozprawy stanowi analizę źródeł konfliktu między USA i Szwajcarią w okresie powojennym w kontekście przestępstw finansowych czy tzw. prania pieniędzy. W kolejnym rozdziale Autorka prowadzi szczegółowe rozważania na temat amerykańsko-szwajcarskiego konfliktu dotyczącego nieaktywnych kont i aktywów należących do ofiar holocaustu. Ostatni rozdział zawiera analizę konfliktu, który wybuchł w 2007 r. i miał bezpośredni związek z konceptem szwajcarskiej tajemnicy bankowej, która umożliwiła podatnikom ze Stanów Zjednoczonych uniknięcia płacenia podatków w USA.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że poszczególne rozdziały poprzedzone są wprowadzaniem oraz zakończeniem, co czyni dociekania badawcze bardziej uporządkowanymi.

Pani Anna Pruska słusznie zauważa, że podjęty przez nią temat badawczy nie był poruszany do tej pory na gruncie polskim. Taki więc wybór tematu wymaga docenienia, tym bardziej, że Autorka nie mogła korzystać z dorobku polskich badaczy, a praktycznie całość swojej pracy opierała na źródłach zagranicznych.

Nie mam więc żadnych wątpliwości, że w tej twórczości jest bardzo wiele elementów, które wzbogacają naszą wiedzę, dotyczącą zarówno relacji amerykańsko-szwajcarskich jako takich, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na nie szwajcarskiej tajemnicy bankowej, ale także na inne uwarunkowania polityki zagranicznej obu państw.

Kwestie metodologiczne zostały przedstawione i wyjaśnione na początku dysertacji. *Wstęp* pracy został poświęcony również analizie dotychczasowego stanu badań nad rozważanymi zagadnieniami. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż do kwestii metodologicznych i definicyjnych Doktorantka powraca wielokrotnie w wielu miejscach tekstu, co świadczy o tym, że ma świadomość celu swojej pracy i konsekwentnie trzyma się obranego kierunku rozważań.

We *Wstępie* Pani Anna Pruska określiła zastosowane przez siebie metody badawcze, m.in.: metodę jakościową (astudium przypadku, analizę tekstu, analizę historyczną), metodę porównawczą, metodę instytucjonalno-prawną. Co ważne, Autorka dobrze uzasadniła potrzebę zastosowania wybranych przez siebie metod i świadomie z nich korzysta. Za szczególnie trafne uważam interdyscyplinarne podejście do prowadzonych badań, łączące nauki o polityce, ale także nauki prawne czy historyczne.

Uważam więc, iż Pani magister trafnie dobrała warsztat metodologiczny, który był jej pomocny w procesie badawczym. Moje wątpliwości – jak już wspomniałam – budzi obszerność

pracy. Jak na rozprawę doktorską, przedłożona praca jest moim zdaniem za długa. Zaznaczyć pragnę, iż wskazany przez mnie mankament w żaden w istotny sposób nie wpływa na całość rozważań prowadzanych w rozprawie, którą oceniam bardzo wysoko.

Do realizacji przedstawionych powyżej celów dostosowano strukturę rozprawy. Składa się ona – jak już wspomniałam – z pięciu rozdziałów, *Wstępu*, *Zakończenia* oraz *Bibliografii*.

Realizacji badań dobrze służy, logicznie, przejrzyście i konsekwentnie skonstruowany plan pracy. Jego struktura wyraźnie określa koncepcję badań. Wskazuje na umiejętności samodzielnego stawiania problemu i konsekwentnego jego rozwiązywania. Nie jest to umiejętność powszechna, szczególnie u młodych badaczy.

Na pochwałę zasługuje rzetelne i wnikliwe przeprowadzenie badań przy jednoczesnym ich bardzo szerokim i rozległym chronologicznie zakresie. Dokonano przeglądu bardzo różnorodnej – i jak zaznaczyłam – obcojęzycznej literatury przedmiotu. Doktorantka wykazała się dużą erudycją i umiejętnościami analitycznymi. Potrafi stawiać pytania i definiować problemy, dobierać argumenty, przeprowadzać analizę i formułować wnioski.

Czytając rozprawę wydaje się, że brakuje w niej fragmentu poświęconego specyfice samej Szwajcarii (także w kontekście neutralności tego państwa. Neutralność bowiem miała także wpływ na kształtowanie się relacji międzynarodowych Szwajcarów. Autorka wspomina o tych aspektach, ale mam wrażenie, że wskazanym byłby krótki podrozdział poświęcony temu zagadnieniu). W moim przekonaniu warto byłoby szczegółowiej scharakteryzować narzędzia „siostrzane związki obu federacji" – tematyka ta jest niezwykle interesująca i aktualna.

W zakończeniu Pani magister podsumowuje prowadzone rozważania, próbując wskazać na złożoność zagadnienia podjętego w rozprawie, odnosząc się przy tym do najważniejszych wniosków i ich uzasadnienia.

Rozważania Pani mgr A. Pruskiej prowadzone są na solidnej bazie analizy licznych źródeł. Bibliografia liczy 54 strony. Niezwykle imponująca jest pierwsza część bibliografii poświęcona traktatom międzynarodowym, a także aktom prawnym i dokumentom zarówno amerykańskim i szwajcarskim. W pracy Autorka korzystała także z licznych opracowań naukowych (monografii autorskich, monografii redagowanych, artykułów naukowych) oraz artykułów publicystycznych. Przywołane w *Bibliografii* pozycje pozwalają na przeprowadzenie analizy badawczej oraz na weryfikację postawionych hipotez badawczych

Zastrzeżeń nie budzi strona językowa rozprawy. Praca napisana jest ładnym językiem angielskim, co wymaga także docenienia.

Konkluzja

Reasumując stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego o istotnej doniosłości zarówno w warstwie teoretycznej, jak i praktycznej. W sposób jasny zdefiniowano problem badawczy, zastosowano właściwą metodologię badań i zgodnie z nią przeprowadzono analizę, przywołano niezbędne źródła i opracowania naukowe.

Oceniając rozprawę doktorską mgr Anny Pruskiej stwierdzam, że cel zasadniczy pracy został zrealizowany. Autorka kompleksowo, rzetelnie i profesjonalnie przedstawił pełną i wielowątkową analizę podjętego przez siebie tematu.

Oceniona powyżej rozprawa doktorska stanowi samodzielne opracowanie, będąc jednocześnie rozwiązaniem ważnego zadania badawczego i dlatego w pełni odpowiada wymaganiom stawianym przez *Ustawę.* Zgodnie z §6 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 września 2016 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2016 roku, poz. 1586 ze zmianami) wnoszę o dopuszczenie Pani magister Anny Pruskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 31 stycznia 2019 r.

Magdalena Musiał-Karg

ul. Umultowska 89a, 61-614 Poznań
NIP 777 00 06 350, REGON 000001293
tel. +48 61 829 65 11, fax. +48 61 829 66 26
wnpid@amu.edu.pl

www.wnpid.amu.edu.pl